

معماران پرنده

بخش نخست

برخی پرندگانی آشیانه خود را می‌بافند. به این معنا که در ساختمان لانه به مانند بافت قالی، تار و پود و گره وجود دارد. برای این پرندگان، رشته‌های گیاهی دراز یکی از مهم‌ترین مصالح ساختمانی است.

رضا صادقی

پرندگان به این مواد یا بستر مورد نیاز برای لانه‌سازی را از بین ببرد، ممکن است باعث نابودی نسل پرندگان شود یا آنها را مجبور کند از آن محل کوچ کنند. در برخی موارد پرندگان کوچنده هنگامی که بعد از یکسال به محلی که همواره در آن لانه می‌ساختند باز می‌گردند، با صحنه‌های دلخراشی که انسان پدید آورده روبه‌رو می‌شوند؛ مثل خشک شدن رودها، تالاب‌ها یا نابودی درختان و جنگل‌ها. به این صورت باید قلمرو دیگری را برای تولیدمثل انتخاب کنند، در حالی بدن آنها به طور طبیعی برای تخم‌گذاری و لانه‌سازی آماده شده است. این وضع ضربه بزرگی به فیزیولوژی آنها وارد می‌کند، فرصت یک دوره زادوولد از دست می‌رود، بقای آنها با خطر جدی روبه‌رو می‌شود و ممکن است هرگز نتوانند از آن اقلیم برای لانه‌سازی بهره ببرند.

پرندگان از مواد گوناگونی برای ساخت لانه استفاده می‌کنند. شاید شناخته‌شده‌ترین آنها برای انسان تکه‌های ریز و درشت چوب باشد. به جز این، برگ درختان بستری نرم برای قرار گرفتن تخم‌ها فراهم می‌کنند. یکی دیگر از مواد مهم لانه‌سازی پشم حیوانات است. پشم ممکن است به طور مستقیم از روی پیکر حیوانات برداشته شود. گاهی می‌توان پرندگانی را مشاهده کرد که بر پشت حیواناتی چون گوزن‌ها، گاوهای موبلد یا گوسفندان نشسته و مشغول جدا کردن رشته‌های مو و کرک از بدن آنها هستند و حیوان نیز با صبر و حوصله به خواسته پرنده تن می‌دهد. این رفتار به طور فراگیر همزمان با دوره ریزش سالانه موی حیوانات صورت می‌گیرد؛ به این صورت،

انسان با کمک ابزارها و دانش خود سازه‌های مختلف ساده یا پیچیده می‌سازد و در آنها زندگی یا تجارت می‌کند. مواد مورد نیاز برای ساخت بناها ممکن است از هزاران کیلومتر دورتر به محل مورد نظر برسند. ضمن اینکه وسایل مختلف برای بالا بردن مصالح سبک و سنگین و قرار دادن آنها در ارتفاع بالا به انسان کمک می‌کنند. در مقابل، پرندگان برای ساخت آشیانه خود به مواد اولیه‌ای متکی هستند که در زیستگاه آنان یافت می‌شود و ممکن است بتوانند حداکثر چند صد متر آنها را با خود حمل کنند. در یک رشته مقاله، رفتار لانه‌سازی پرندگان را که به ۹ گروه تقسیم می‌شود مورد بررسی قرار می‌دهیم.

نخستین نکته که باید به آن اشاره کنم این است که تنها هدف پرندگان از ساختن آشیانه، تخم‌گذاری و بزرگ کردن جوجه‌ها است. تقریباً هیچ پرنده‌ای را نمی‌توان یافت که به طور همیشگی در لانه خود ساکن باشد. ممکن است برخی پرندگان یک آشیانه را سالیان سال مورد استفاده قرار بدهند ولی این رفتار فقط به منظور زادوولد صورت می‌گیرد. پس آشیانه فقط سرپناه تخم‌گذاری و بزرگ کردن جوجه‌ها است. روش لانه‌سازی یک امر غریزی است ولی مهارت در آن با گذشت عمر بیشتر می‌شود. بنابراین پرندگان مسن‌تر مهارت بیشتری در ساخت لانه، تهیه مواد مورد نیاز و سرهم کردن بافت آشیانه دارند.

همان‌طور که گفته شد پرندگان برای ساخت آشیانه از موادی که پیرامون آنها قرار دارد استفاده می‌کنند. پس اگر انسان به عنوان یگانه ویرانگر طبیعت، دسترسی

آنچه از پیکر حیوان برداشته می‌شود، موهای مرده‌ای هستند که زدودن آنها نه تنها باعث درد یا ناخرسندی نمی‌شود بلکه روند تعویض موهای کهنه را ساده‌تر می‌کند؛ یکی دیگر از نشانه‌های نظم و شعور طبیعت! برخی پرندگانی آشیانه خود را می‌بافند. به این معنا که در ساختمان لانه به مانند بافت قالی، تار و پود و گره وجود دارد. برای این پرندگان، رشته‌های گیاهی دراز یکی از مهم‌ترین مصالح ساختمانی است. برخی پرندگان به مانند یک بنای ماهر می‌توانند از ترکیب خاک و آب، سیمان و ملات درست کنند و به این صورت لانه‌های گلی بسازند. برخی از آنها به ملات، کاه و گلش اضافه می‌کنند تا مقاومت آن را بالا ببرند یا از بزاق چسبیده خود برای تقویت سیمان استفاده می‌کنند. یکی از مواد بسیار جالب در ساخت آشیانه، تار عنکبوت است. تارهای عنکبوت به درهم تنیدن اجزای لانه و بیشتر شدن قوام آن کمک می‌کنند. البته برخی پرندگان از دورریز انسان مثل تکه‌های سیم و مفتول، بریده‌های کاغذ یا پلاستیک استفاده می‌کنند ولی این محدود به برخی پرندگان خاص مثل کلاغ‌ها و میناها است. اینک به بررسی انواع آشیانه‌ها می‌پردازیم.

دسته نخست: آشیانه‌های زمینی

این آشیانه‌ها بر روی بستر زمین ساخته می‌شوند. از مهم‌ترین پرندگانی که به این روش لانه می‌سازند می‌توان به خانواده ماکیان‌سانان مثل مرغ و خروس معمولی، قرقاول، بلدرچین و کبک اشاره کرد. طاووس‌ها، شترمرغ‌ها و چکاوک‌ها نیز با این روش لانه می‌سازند. بسیاری از پرندگانی که به این صورت لانه می‌سازند توان پرواز ضعیفی دارند. تصور کنید یک شترمرغ یا طاووس بخواهد لابه‌لای یک درخت یا لبه صخره و بلندی، آشیانه بسازد. چنین چیزی ممکن نیست. بنابراین راهی جز ساخت آشیانه‌های زمینی باقی نمی‌ماند. آشیانه به طور خیلی ساده، گودال کم‌عمقی بر روی زمین است که گاهی بستر سبکی از برگ درختان یا رشته‌های نازک گیاهی دارد. ممکن است چند تکه چوب یا سنگریزه در اطراف آن گذاشته شود. شترمرغ‌ها برای درست کردن گودی دلخواه، گردن طویل خود را در محل مورد نظر می‌گردانند تا یک چاله شکل بگیرد. گاهی برای پنهان ماندن تخم‌ها تعدادی سنگریزه که شباهت زیادی با نقش‌ونگار پوسته تخم‌ها دارند در کنار آنها قرار داده می‌شوند. جالب اینکه به طور طبیعی رنگ پوسته و نقش‌های تخم این پرندگان هماهنگی قابل توجهی با رنگ‌های محل تخم‌گذاری

دسته دوم: آشیانه‌های شناور روی آب
سازندگان این نوع آشیانه‌ها، پرندگانی هستند که در تالاب‌ها، حاشیه رودها و نهرها یا نیزارها تخم‌گذاری می‌کنند. برای ساخت این نوع لانه‌ها مهارت خاصی لازم است. برای ساخت آنها معمولاً از رشته‌ها و برگ‌های گیاهی استفاده می‌شود که با مهارت خاصی درهم تنیده می‌شوند. این آشیانه‌ها باید در مقابل موج‌ها و جریان‌های آب مقاوم باشند به طوری که از یک سو متلاشی نشوند و از سوی دیگر تا اندازه‌ای سبک باشند که در آب فرو نروند و در همان حال تحمل وزن پرند، تخم‌ها و جوجه‌ها را داشته باشند. در بخش مرکزی لانه فرورفتگی کوچکی برای قرار گرفتن تخم‌ها در نظر گرفته می‌شود. در بسیاری از مواقع آشیانه با کمک یک لنگر به گیاهان عمیق بستر متصل می‌شود تا هنگام جذر و مد، دچار آبگرفتگی نشود. بیشتر مواقع، زمانی که مادر و پدر از آشیانه دور می‌شوند روی تخم‌ها را با کمک برگ می‌پوشانند. جوجه‌های این پرندگان نیز پیش‌رسند. آنها چند ساعت پس از تولد می‌توانند شنا کنند و با پدر و مادر خود همراه شوند. بسیاری از آنها، به خصوص در روزهای نخست تولد، هنگام همراهی مادر یا پدر بر پشت آنها سوار می‌شوند. زمانی که قرار باشد مادر برای صید به داخل آب فرو برود جوجه‌ها را از پشت خود پیاده می‌کند. در شماره بعدی برگردن درباره باقی روش‌های لانه‌سازی صحبت می‌کنیم.